

Recerca

La llengua com a variable d'identitat

Autora

Marta Rovira i Martínez
Grup d'Estudis de les Identitats

El fet de parlar una llengua implica interioritzar una determinada consciència nacional? El que es desprèn de l'estudi *Les representacions simbòliques de la identitat nacional* és que sí, que la variable llengua és la més determinant en la identificació nacional, tot i que això no vol dir que determini tots els casos. L'article resumeix les principals dades aportades per un estudi sobre la llengua com a variable d'identitat, des de la dimensió simbòlica fins a la construcció de l'alteritat.

Una aproximació a les identitats a Catalunya. L'estudi dels símbols

El Grup d'Estudis de les Identitats ha realitzat un primer estudi sobre la identificació dels joves catalans amb els símbols nacionals. L'objectiu de l'estudi era dur a terme una primera aproximació a un ítem que és nou en la investigació sociològica catalana: els símbols nacionals. Es tracta, a més a més, d'establir una tipologia de perfils d'identificació simbòlica nacional, tenint en compte la complexitat del context social català amb relació a la qüestió nacional.

Certament, el fet nacional és una qüestió molt present en els mitjans de comunicació, però els discursos que hi apareixen poden oferir una imatge molt esbiaixada de la realitat social del país. És el que pot succeir amb els conflictes simbòlics que darrerament s'hi manifesten. És per això que aquest equip d'investigadors va decidir aventurar-se a investigar sobre la rellevància social dels símbols que tenen una significació nacional.

Tanmateix, cal prendre el treball amb tota la modèstia que li pertoca. És una primera aproximació a la qüestió, d'un perfil clarament qualitatiu, malgrat que s'utilitza una enquesta. La vocació de l'enquesta és la de trobar els perfils d'identificació simbòlica nacional, a partir del seu comportament amb relació a una sèrie de variables.¹

Tres dimensions de construccions simbòliques

La complexitat de la societat catalana està definida, entre altres factors, pel fet que hi conviuen dues construccions institucionals amb vocació nacional, la catalana i l'espanyola. Malgrat que Catalunya no disposa d'estat propi, institucionalment ha desenvolupat una certa representació simbòlica nacional. Tanmateix, l'Estat espanyol també desplega el seu caràcter nacional, igual que fan tots els estats, en tota la seva estructura institucional. Això comporta una situació de competència entre dos marcs nacionals, cadascun amb les seves pròpies lògiques simbòliques.

1. Els autors de l'estudi són Marta Rovira, Enric Saurí, Jordi Solà i Montserrat Treserra. Podeu consultar-lo a <www.gencat.cat/cetc> o bé a <www.identitats.org>.

D'aquesta situació, però, no se'n deriva l'existència de només dos esquemes simbòlics, és a dir, dos marcs de referència en què els significats dels símbols tenen relació entre si. Perquè els símbols tenen la característica de ser multireferencials. L'existència d'un símbol amb significat heroic està en relació amb el significat «oficial» o institucional d'un símbol menys èpic. Així, doncs, no es pot entendre el significat de la bandera estelada sense l'existència de la senyera i la seva oficialització en aquests darrers trenta anys.

Alhora, un esquema simbòlic en el seu conjunt s'oposa i es diferencia d'altres referencialitats. És difícil que les persones comparteixin referents de diversos esquemes nacionals. D'aquesta manera, la competència per un espai no genera pas combinacions simbòliques provinents d'esquemes nacionals diferents, sinó una relació de símbols i contrasímbols. Així doncs, entre els joves, la bandera espanyola i la bandera estelada funcionen com a contrasímbols, representen una oposició. Per tant, alhora que contenen el significat atribuït en l'esquema simbòlic intern, contenen el significat atribuït des de l'alteritat.

Dit això, cal tenir en compte que en el marc simbòlic català hi ha processos d'institucionalització no completats (no hi ha un estat que finalment legítimi aquesta institucionalització), i alhora es produeix l'aparició de referents simbòlics que podem entendre com a substitutius, o bé com a eines de combat en la competència per establir uns referents «legítims» amb els quals s'hauria d'identificar la població catalana.

En resum, podem identificar tres dimensions en la construcció de referents simbòlics nacionals:

- **La dimensió institucional**, formada pels símbols oficials i els usos institucionals d'aquests.
- **La dimensió reivindicativa**, formada pels símbols creats i difosos com a eines de combat per l'establiment d'uns referents legítims, en la qual s'accentua l'existència d'oposicions i contrasímbols.
- **La dimensió privada de l'ús dels símbols**, travessada per les lògiques de mercat, que entre els joves està esdevenint molt important. Al costat de les samarretes al·lusives als herois nacionals de l'esport, hi trobem una producció notable de *gadgets* i referencialitats que identifiquen nacionalment els individus: adhesius amb el burro, el gat, CAT, gorres amb el 1714, samarretes amb lemes com ara «Pa amb tomàquet», etc. Podem entendre aquests referents com a substitutius d'un discurs més explícit, i alhora són clarament d'ús privat, en el sentit que el seu ús és clarament personal, no institucionalitzat, tot i que aquest ús forma part de situacions ritualitzades (l'Onze de Setembre, el concert d'Obrint Pas, etc.).

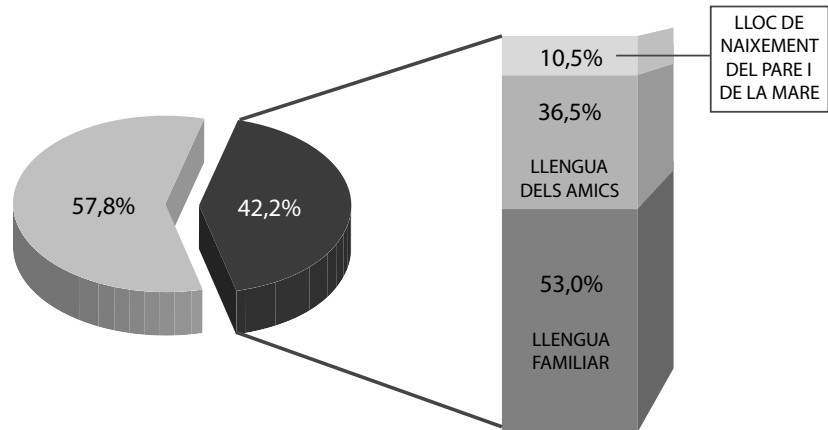
La variable llengua en la construcció de la identitat

Les preguntes que ens fem són les següents: Com respon la població catalana a aquesta situació? Quins grups socials s'adhereixen a un marc i quins a l'altre? De fet, la manera com percebem aquesta situació a la nostra vida quotidiana pot generar la sensació que hom pot triar identificar-se amb uns símbols o amb uns altres, mentre que una anàlisi sociològica acurada descobreix que hi ha certes variables que expliquen la identificació de les persones amb uns símbols determinats.

Amb aquest objectiu, doncs, es va elaborar un qüestionari i una mostra que permetés abastar tots els perfils possibles.² És per això que es va descartar una mostra aleatòria que representés poblacionalment Catalunya, perquè corriem el perill de deixar de banda perfils que poden ser

2. Vegeu la fitxa tècnica completa i el qüestionari a l'informe de l'estudi.

Gràfic 1. Variables amb impacte sobre la identificació simbòlica

minoritaris en l'àmbit global, però molt importants en el comarcal. Es va optar per un mostreig no probabilístic intencional, que es distribueix per totes les vegueries, i una distribució de comarques força diferenciades. El qüestionari fou distribuït a 1.000 nois i noies de quart d'ESO.

L'anàlisi s'ha realitzat prenent com a variable independent la bandera escollida, atès que estadísticament és la variable amb més pes predictiu. A partir de la bandera escollida, doncs, s'han dut a terme diverses anàlisis bivariants i multivariants per determinar el pes d'altres variables en aquesta tria. El resultat és que la variable Llengua és la més important.

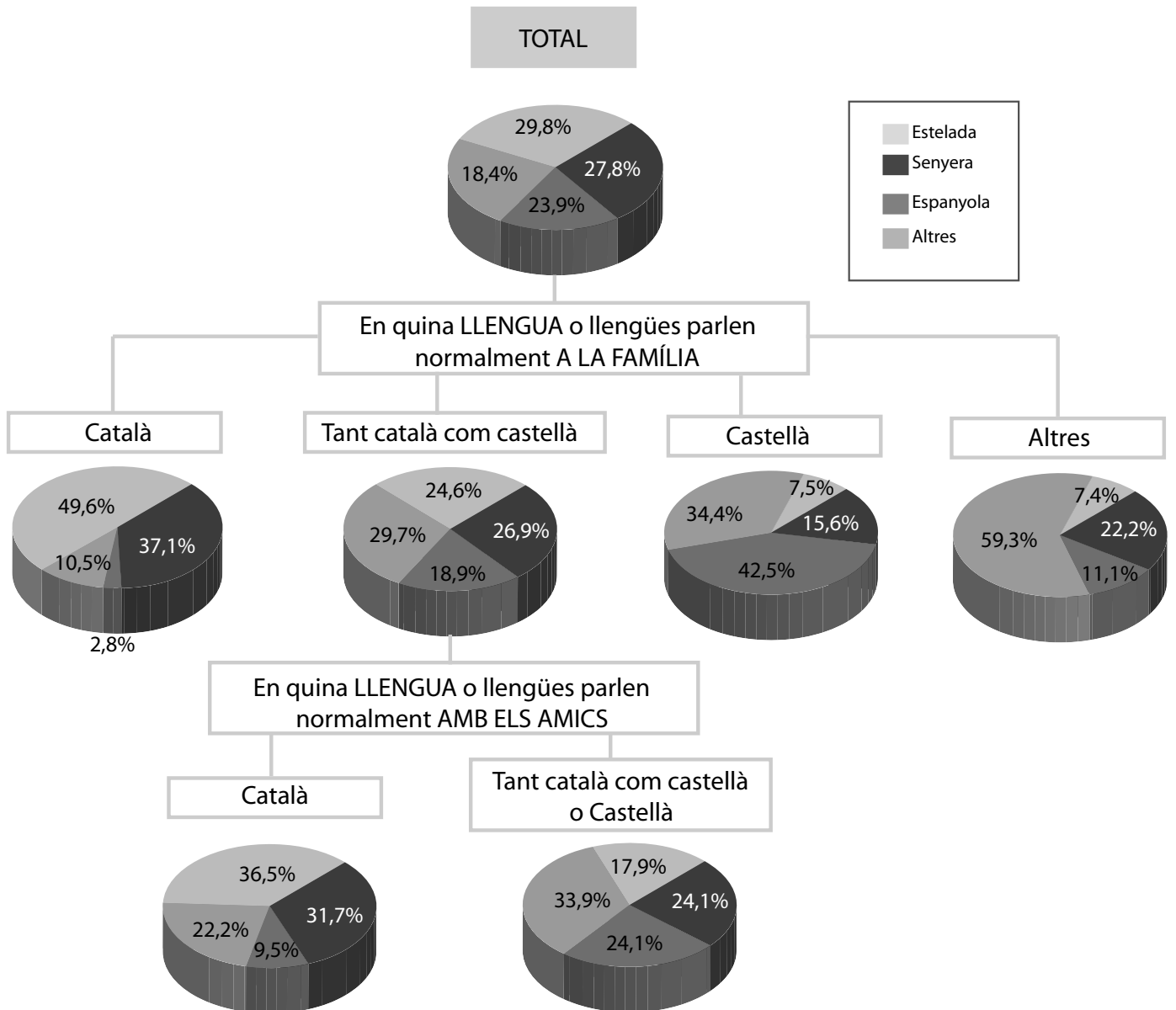
Tot i que no podem descartar altres factors (57,8 %), no hi ha cap altra variable que ho expliqui amb un percentatge tan elevat entre les disponibles en el qüestionari: escola pública/privada, lloc de residència, lloc de naixement de l'alumne i dels pares, gènere, consum televisiu, gustos musicals, etc.

Quan parlem de llengua parlem, com veiem al gràfic, de la llengua familiar i de la llengua parlada amb els amics. La llengua parlada amb el professorat no esdevé determinant en l'explicació d'aquesta variable. La relació entre aquesta variable i la variable de la bandera escollida ens ofereix una distribució dels joves que s'expressa en forma d'arbre de classificació en el gràfic següent.

La distribució resultant ens indica dos tipus d'influències segons la llengua familiar i la llengua parlada amb els amics. Així doncs, la llengua familiar és la que classifica en primer lloc la identificació dels joves amb uns determinats símbols (cal tenir en compte també una elevada correlació entre la bandera escollida i els altres símbols escollits).

Aquesta classificació ens diu que entre els joves que a casa parlen català hi predominen els que trien la bandera estelada, seguida de la senyera. Entre els joves que a casa parlen tant català com castellà, en canvi, hi ha molta diversitat d'adscripcions, mentre que entre els que parlen castellà a casa hi predomina la bandera espanyola, i en segon lloc altres banderes, com l'europea. Cal tenir en compte que en aquest grup també hi ha els castellanoparlants d'origen forà. Entre els que parlen altres llengües, sigui l'àrab, el berber, l'urdú, etc., no hi ha una identificació majoritària amb cap dels esquemes nacionals en competència, però, tanmateix, cal remarcar que hi ha més adhesions a la senyera que a l'espanyola i a l'estelada.

D'altra banda, si analitzem els resultats afegint-hi la llengua parlada amb els amics (en forma d'arbre), observem que aquells nois i noies que són familiarment bilingües s'identifiquen més amb l'estelada i la senyera si parlen català amb els amics que no pas si hi parlen castellà o tant català com castellà. Cal tenir en compte que aquí les agrupacions es fan seguint paràmetres estadístics que indiquen influència d'una variable sobre un segment de la mostra, i un conjunt de respostes semblants en aquest segment. Per tant, es tracta dels segments que sorgeixen segons el comportament dels alumnes en el conjunt de respostes, tot i que no es poden considerar representatius de la població total, com hem dit.

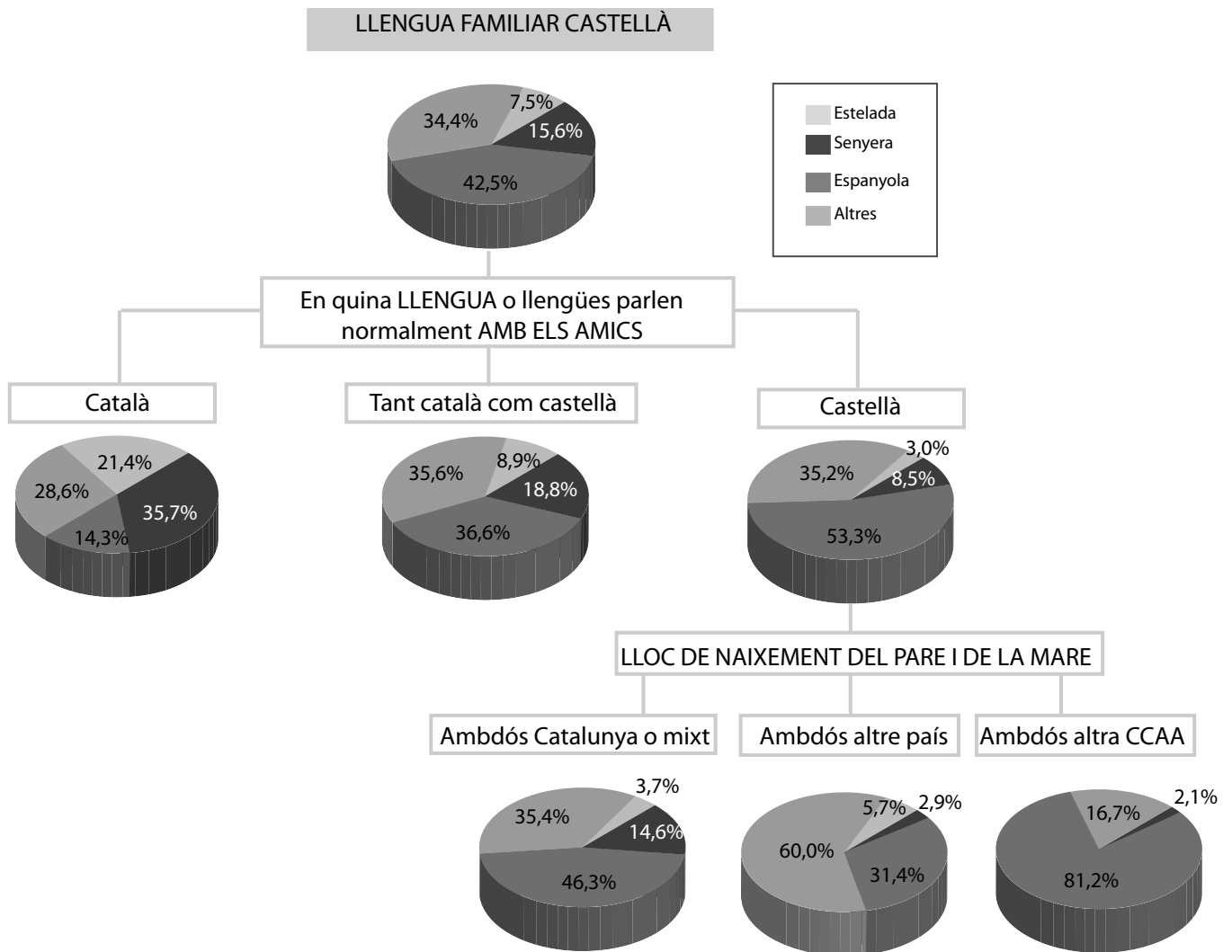

Gràfic 2. Arbre de classificació de les variables de major impacte en la identificació simbòlica

Així doncs, l'ús del català, més enllà de si és la llengua familiar, és un dels factors que explica la identificació simbòlica d'aquests joves. Encara es veu millor si observem particularment els segments resultants del subconjunt dels castellanoparlants a la família. Entre els qui tenen com a llengua familiar el castellà hi predomina la bandera espanyola i les altres. Però, a més a més, el fet de parlar castellà amb els amics és un factor afegit que influeix en la tria de la bandera espanyola. En canvi, entre el grup de joves que parlen castellà a casa, però català amb els amics, la tendència s'inverteix, i la identificació amb la senyera, en primer lloc, i l'estelada, en segon lloc, és majoritari.

Entre els fills de pares nascuts ambdós en altres comunitats autònomes (CA) que parlen castellà a casa i amb els amics, la tria de la bandera espanyola arriba al percentatge més elevat. I desapareix la tria de l'estelada, i gairebé de la senyera.

Per altra banda, observem que, entre els que parlen castellà amb els amics, trien la bandera espanyola sobretot aquells que són de nacionalitat espanyola (pares nascuts en una altra

Gràfic 3. Arbre de classificació de les variables de major impacte en la identificació simbòlica. Castellà com a llengua familiar.

comunitat autònoma), però no la trien tant els que han nascut en un altre país. De tota manera, tornem a confirmar que la variable més important és la llengua d'ús, i no tant la llengua d'origen. Entre els que parlen castellà també amb els amics, veiem un predomini absolut de la bandera espanyola, seguit d'altres banderes ni catalanes ni espanyoles. En tot cas, en aquest grup, que podem definir com a monolingüe castellà, només una minoria s'identifica amb la senyera, i encara menys amb l'estelada.

Tres perfils d'identificació simbòlica

Com a conclusió, podem dir que allò que determina en bona mesura la identificació simbòlica nacional és la llengua familiar, però allò que acaba matisant aquesta identificació és la llengua d'ús habitual. A partir d'aquests dos factors descobrim tres perfils principals d'identificació simbòlica:

- Els monolingües en castellà, nascuts en alguna altra comunitat autònoma però no en un altre país, s'identifiquen clarament d'una manera majoritària amb la bandera espanyola.

- Els monolingües en català s'identifiquen majoritàriament amb la bandera estelada, i en segon lloc amb la senyera.
- Els perfils bilingües (família catalanoparlant i ús del castellà entre els amics, família castellanoparlant i ús del català amb els amics) s'identifiquen majoritàriament amb la senyera.

Cal tenir en compte que aquest és un estudi sobre els perfils d'identitat dels joves i no de tota la població. Segurament, aquests perfils varien segons franges d'edat de la població catalana. En tot cas, trobem en la senyera un símbol de trobada de diverses situacions lingüístiques en què es combinen les dues llengües, mentre que trobem dos perfils clarament oposats entre els monolingües de català i de castellà. En el cas de la bandera estelada, però, cal afegir un matís pel que fa al gènere, perquè és sobretot entre els nois que parlen català a casa i amb els amics que hi predomina (62,1 %), molt més que si es tracta de noies (48,4 %).

Vistos aquests tres perfils resultants, hi ha dues reflexions en les quals volem aprofundir, sobre els efectes de la integració lingüística i sobre l'existència d'una possible dualització en la identitat nacional.

Els efectes de la integració lingüística

Efectivament, els resultats de l'enquesta mostren que la integració lingüística dels fills de la immigració dels anys cinquanta als setanta, en la mesura en què han adoptat el català com a llengua d'ús (i potser fins i tot com a llengua pròpia), s'adscriuen a un univers simbòlic català. Cal pensar, doncs, que més enllà del simple ús del català hi ha una identificació amb la llengua i amb la cultura que aquesta transporta.

En aquest sentit, cal entendre, des d'un punt de vista sociològic, que la llengua no és només un vehicle de comunicació, sinó un vehicle d'expressió i de transmissió. És a dir, un factor de socialització que acaba conduint els individus a un marc de referències concret, ja sigui per mitjà de la televisió, o de la música, l'esport, les referències del llenguatge quotidià, etc.

De tota manera, aquesta adscripció identitària no és monolítica. Malgrat que no volem ara repassar tots els resultats de l'enquesta en l'espai d'aquest article, sí que val la pena apuntar que en l'esquema simbòlic que acompanya la senyera hi manquen molts referents. És a dir, hi ha un gran desconeixement entre aquests joves dels referents culturals, folklòrics i històrics de Catalunya.

La construcció d'alteritats: una possible dualització lingüística

Finalment, hem de remarcar l'existència d'alteritats molt definides en funció de la llengua a la qual s'adscriuen els joves. Parlar català no és un fet aliè, com hem vist, a la identitat nacional que adopten els joves. En el cas dels que s'identifiquen clarament amb el català, observem una opció política molt clara simbolitzada en la tria de la bandera estelada, i un marcat discurs reivindicatiu en els comentaris que acompanyen les respostes. Alhora, en aquest grup hi ha un coneixement molt més elevat dels referents culturals, folklòrics i històrics de Catalunya.

Així mateix, observem les limitacions de la integració de la immigració a Catalunya. Allà on no s'ha produït una integració lingüística cap al català, no s'ha produït tampoc una identificació amb els símbols de Catalunya. Per tant, hem de pensar que la llengua és l'expressió aquí d'una socialització totalment aliena al país que els acull.

En la mesura en què determinats barris de Catalunya han anat esdevenint monolingües, s'han creat les condicions de possibilitat perquè aquest perfil es mantingui i, fins i tot, augmenti amb la nova immigració castellanoparlant d'origen o d'adopció. És per això que cal pensar en el perill d'una dualització lingüística, que ens portaria a consolidar socialment dues identitats

nacionals divergents i clarament oposades, si tenim en compte que, efectivament, tal com veiem a l'enquesta, els símbols dels uns desagraden als altres. Per tant, som davant la construcció d'unes alteritats que poden ser un fre a la cohesió en termes d'identificació amb uns mateixos referents simbòlics compartits, en un moment en què la nova arribada d'immigrants torna a plantejar el repte de la integració lingüística com a primer pas per a la incorporació de noves generacions de joves a un marc d'identitat compartida.

